

УДК 378.9:373.2:57.081.1
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.31

Г. З. Скірко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Запорізького національного університету

Г. В. Чорна

викладач кафедри соціальної педагогіки
Запорізького національного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито організаційно-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти до екологічної діяльності. Розглянуто сучасні тенденції екологічної освіти дітей дошкільного віку, зарубіжний досвід.

Пріоритетними в системі екологічного виховання дітей у зарубіжних країнах визначені такі напрями: оздоровчий, економічний, емоційно-ціннісний, соціальний. Виявлений світовий досвід з екологічної освіти є ключовим у вітчизняному освітньому просторі. Він ще потребує активної апробації та широкого впровадження, удосконалення системи екологічної освіти в Україні.

Акцент зроблено на важливості застосування основних напрямів у професійній підготовці студентів закладу вищої освіти до екологічної діяльності: формування нагальної потреби в накопиченні знань кращих традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям; розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, уміння організувати діяльність людей на вирішення екологічних завдань; організація навчально-дослідницької, природоохоронної та просвітницької діяльності; дослідження студентами досвіду природоохоронної роботи, оволодіння знаннями про екологічну ситуацію в Україні, знаннями про охорону рослин та тварин певної місцевості.

Зроблено висновки, що на завершальному етапі вузівської підготовки фахівців дошкільної освіти необхідно ввести спеціальну дисципліну екологічного змісту, яка забезпечить можливість інтегрувати різні аспекти екологічних знань і реалізувати комплексне розкриття проблем екології. Такий підхід щодо професійної підготовки майбутніх спеціалістів до екологічної діяльності сприятиме впровадженню неперервної екологічної освіти, формуванню наукового світогляду та активізує участь сучасної молоді у природоохоронному русі. Випускники закладу вищої освіти повинні оволодіти вміннями приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, володіти нормами екологічно грамотної поведінки.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх фахівців з дошкільної освіти, екологічна діяльність, екологічна освіта дітей дошкільного віку.

Постановка проблеми. В Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження до світового освітнього простору. Перетворення в педагогічній теорії та практиці навчально-виховного процесу супроводжуються історичними змінами. Збагачення змісту освіти відбувається шляхом розвитку здібностей майбутніх фахівців оперування інформацією, володіння новими процесуальним вмінням, творчим вирішенням проблеми науки та ринкової практики з акцентом та індивідуалізацію освітніх програм. Нові освітні реформи повинні бути направлені на аналіз і перебудову освіти з позицій її екологізації та наближення до світових стандартів.

Екологічна освіта, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, спрямовується на формування екологічної культури, екологізації навчальних дисциплін, а також на про-

фесійну екологічну підготовку майбутніх фахівців до екологічної діяльності.

Враховуючи актуальність проблеми нашого дослідження та неоднозначність думок вчених щодо її вивчення, вважаємо, що ознайомлення з досвідом екологічної освіти інших країн сприятиме вдосконаленню системи екологічної освіти в Україні та створить можливості для вирішення екологічних проблем у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми екології, формування екологічної культури розглядалися у публікаціях В. Андрущенко, Г. Білявського, В. Вернадського, Л. Губерського, М. Кисельова, Б. Коммонера, Ю. Одума, А. Печчеї та інших відомих вітчизняних та іноземних учених. Процес формування природничо-екологічної компетентності дитини дошкільного віку достатньо презентовано у працях сучасних учених: Н. Горобаха, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко,

Л. Лохвицька, З. Плохій, Н. Риждова, Г. Тарасенко та інших.

Мета статті – розглянути особливості професійної підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти до екологічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На думку вчених Н. Лисенко, Л. Парамонової, Г. Чайковської сучасні тенденції екологічної освіти дітей дошкільного віку, їх зарубіжний досвід свідчить про виховання почуття любові до природи через безпосереднє спілкування з нею; формування навичок здорового способу життя як компонента екологічної культури; виховання бережливого ставлення до природи шляхом формування вмінь економії природних ресурсів; єдності сім'ї та закладу дошкільної освіти в екологічному вихованні дошкільників [10, с. 142].

Слід зазначити, що німецькі педагоги розвивають екологічну освіту з урахуванням рекомендацій провідних освітніх і міжнародних природоохоронних організацій – ЮНЕСКО, ЮНЕП, МСОП та інших. При цьому вони не механічно переносять узагальнений міжнародний досвід у галузі екологічної освіти в теорію і практику вітчизняного шкільництва, а осмислюють і узгоджують його зі здобутками вітчизняної школи і педагогіки.

Німецькі педагоги пов'язують виховання «екологічно свідомої особистості» з формуванням культури споживання природних ресурсів, гармонізацією відносин людини з природою. Цей досвід знайшов впровадження на рівні шкіл і дитячих садків міста Запоріжжя у програмі «Кольорові відра». Однак, еколого-економічний підхід до реалізації цього проекту передбачає вирішення таких основних напрямлень: підготовки педагогів до вирішення екологічних завдань; розвиток навичок, умінь дітей та батьків до регулярного збору і сортування відходів; використання фінансових заохочень для утилізації відходів; залучення всієї родини для участі в такій екологічній акції. До вирішення цього питання повинна бути залучена і міська влада.

Поширеною формою екологічної дошкільної освіти у Швеції є заняття у «Лісових школах», «Вуличних садах». Метою цих закладів є знайомство дітей зі світом природи, дослідження природних явищ, навчання правильній поведінці в природі, формування вмінь приймати самостійні рішення в екстремальних природних умовах. Провідним методом екологічного виховання є екологічні ігри, основна мета яких полягає в емоційному сприйнятті природи. Подібний досвід був свого часу і в Україні, коли дошкільників вивозили на літні місяці за місто. Спілкування відбувалося через емоційне сприйняття природи. Однак, соціально-економічні негаразди в країні не дозволили завершити цей проект.

У Фінляндії для систематичного екологічного навчання створені Центри природи, а також

облаштовані екологічні стежки та екологічні вежі у фінських лісах. Як зазначає Л. Парамонова, це дає змогу проводити порівняльне вивчення природного і рукотворного довкілля, вивчити характер діяльності людини, вчитися прогнозувати можливі наслідки такої діяльності. На жаль, під час проектування закладів дошкільної освіти України на їх території не враховується наявність екологічної стежки та антропогенний ландшафт повинні створювати працівники навчального закладу [10, с. 143].

Особливо цікавим є досвід з екологічного виховання дітей у Китаї, де активно використовується педагогічна спадщина В. Сухомлинського. Ідеї українського вченого щодо природи як важливого виховного фактору, який накладає свій відбиток на педагогічний процес, дуже імпонують китайським освітянам. У Китаї екологічне виховання полягає у систематичному, цілеспрямованому впливі на дитину з метою усвідомлення себе «частинкою природи». На жаль, як показує аналіз, педагогічна спадщина В. Сухомлинського заслуговує на більш глибоке вивчення та впровадження в Україні [9, с. 7–92].

Турбота про здоров'я підростаючого покоління є ключовою у європейському суспільстві. Досвід валеологічного виховання дітей Швеції особливо цінний тим, що майже весь час вони проводять на свіжому повітрі, а важливим фактором формування здорового організму шведи вважають харчування. Екологічно чисті овочі та фрукти, м'ясо національного виробника, ось на що слід звернути увагу і організаторам дитячого харчування міських та районних відділів освіти України [10, с. 144].

Концепція екологічної освіти України є документом, який визначає зміст, завдання, структуру екологічної освіти та охоплює всі вікові, професійні та соціальні версти населення. Екологічна освіта ґрунтується на таких принципах: формування екологічної культури між окремими ланками освіти забезпечить системність і безперервність освіти; орієнтація на ідею цілісності природи; міждисциплінарний підхід до формування екологічного мислення, що передбачає поглиблення системних природних знань; взаємозв'язок краєзнавства, національного і глобального мислення, що сприяє поглибленому розумінню екологічних проблем на різних рівнях; конкретність та об'єктивність знань, умінь та навичок; поєднання високпрофесійних екологічних знань із високоморальними цінностями [1].

Одним із ключових завдань сьогодення є виконання закону України «Про дошкільну освіту», який визначає виховання свідомого ставлення до довкілля. Адже в період дошкільного віку дитина починає виділяти себе з довкілля, формуються основи її екологічного світогляду, відчуття емоційної близькості зі світом живої природи [2].

У розвиток дошкільної педагогіки значний вклад внесла О. Локшина, яка запровадила компетентнісний підхід в освіту, дослідила наступність в екологічному вихованні старших дошкільників і першокласників. Автор визначила критерії сформованості екологічної вихованості дітей 6–7 років та запропонувала власну програму екологічного виховання для дошкільних закладів та початкової школи [4].

Вагомий внесок у розвиток педагогічної науки зробила З. Плохій, яка розкрила сутність екологічної культури та її складників; висвітлила теоретичні аспекти та дала методичні поради з формування у дошкільників суб'єктивного ставлення до природи як пізнавальної, естетично-моральної цінності, набуття дітьми первинних екологічних знань та організації практичної взаємодії з об'єктами природи [7, с. 144]. Цінними є поради Н. Лисенко щодо екологічного виховання дошкільників. Дослідниця пропонує у формі ігор та найрізноманітніших занять допомогти дітям засвоїти знання, створити в малюків уявлення про природу і людину як її органічну частку [3, с. 178].

Сучасні учені (Н. Горопаха, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, З. Плохій, Н. Рижова, Г. Тарасенко) розглядають процес формування природничо-екологічної компетентності дитини-дошкільника крізь призму середовищного підходу [5, с. 56]. Такий підхід в еколого-природничій освіті передбачає педагогічно доцільну організацію екологорозвивального простору дитини та побудову на цій основі системи педагогічних взаємин з нею. Всі елементи такого середовища – куточок живої природи, грядки, клумби, екологічні стежки тощо – слід облаштовувати у такий спосіб, щоб дитина могла включатися в безпосередню діяльність: споглядати, діяти, творити [7, с. 8].

У контексті діяльнісного підходу набуває поширення емпірично-педагогіка (Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун), яку пов'язують із формуванням активної позиції дитини щодо вирішення певних проблем. Автори наголошують, що для повноцінного розвитку дитини варто виходити із зони комфорту й намагатися розв'язувати складні життєві ситуації самостійно. Основні положення емпірично-педагогіки знайшли місце в освітній стратегії «Освіта для сталого розвитку», яка нині активно проходить апробацію в освітніх закладах України (включаючи й дошкільні). Її пріоритетом є не запам'ятовування фактичного матеріалу, а вироблення власного ставлення до ситуації і вміння приймати рішення на основі розуміння інформації, бажання своїми справами допомагати планеті та іншим людям. Однак, щоб сформуванню такої життєвої позиції дитини, педагог повинен сам бути підготовлений до активної екологічної діяльності [8, с. 46].

У зв'язку з тим, що у світі склалася кризова екологічна ситуація, назріла об'єктивна потреба зміни

парадигми загальної освіти та екологічної її складової. Підготовка спеціалістів у галузі дошкільної освіти закладу вищої освіти орієнтована на здобуття студентами теоретичних знань та формування практичних умінь до виконання посадових обов'язків вихователя закладу дошкільної освіти. Однак бути кваліфікованим фахівцем у своїй галузі недостатньо, особливо для педагога. Саме для нього першочерговим завданням є формування екологічно спрямованої життєвої позиції.

Організаційно-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти до екологічної діяльності повинні бути спрямовані на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності по охороні природи, переконання – в соціальній обумовленості ставлення людини до природи, в необхідності управління природними явищами. Виконання професійних обов'язків майбутнім спеціалістом дошкільної освіти пов'язано з реалізацією різноманітних функцій, які носять соціально значущий характер. Мова йде про виховний вплив педагога у справі формування суспільної екологічної поведінки. Це необхідно передбачити у період складання у ЗВО навчальних планів і програм, організації освітнього процесу в цілому.

Аналізуючи зміст екологічного виховання та освіти майбутніх фахівців із дошкільної педагогіки закладу вищої освіти, ми дійшли висновку, що відбувається екологізація існуючих навчальних предметів відповідно до специфіки їх змісту. Вивчаються дисципліни «Методика ознайомлення з довкіллям», «Методика ознайомлення дошкільників з природою» та виділяється екологічний компонент. Студентам надається теоретичний аналіз сучасних підходів до ознайомлення дошкільників із природою: екологічного, естетико-екологічного, середовищного, діяльнісного, інтегративного. Вважаємо, що на завершальному етапі вузівської освіти необхідно ввести спеціальний предмет екологічного змісту, що забезпечує можливість інтегрувати різні аспекти екологічних знань і реалізувати комплексне розкриття проблем екології.

Оновлення змісту фахової підготовки майбутніх спеціалістів дошкільної освіти в Запорізькому національному університеті вимагає врахування світового досвіду вирішення екологічних проблем. Ознайомлення студентів з основними положеннями міжнародних організацій ООН, ЮНЕСКО, ЮНЕП, які розробляють завдання, стратегію і тактику освіти і виховання в галузі охорони навколишнього середовища, є обов'язковими [6]. Так, програма ООН із навколишнього середовища (ЮНЕП) зосереджена на наступних основних напрямках: інформація, оцінка та вивчення стану навколишнього середовища, а також посилення

функцій завчасного оповіщення і оцінки; покращення координації діяльності конвенцій із питань охорони навколишнього природного середовища та розробка документів з екологічної політики.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури здійснює свою діяльність із метою сприяння миру і міжнародній безпеці, співпраці між державами у сфері освіти, науки і культури. У рамках ЮНЕСКО розроблені і успішно реалізуються важливі наукові природоохоронні програми [6].

ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), створена 1946 року. Її головне завдання охорона – здоров'я народів світу, про що зазначено в її статуті. Вона передбачає вжиття заходів щодо оздоровлення та організації і підтримання належної якості оточуючого людину середовища [6]. Враховуючи світовий досвід екологічної освіти дітей дошкільного віку, вважаємо за доцільне посилити рівень екологічної підготовки майбутніх фахівців, здобувачів освіти, сформуванню у них умінь організовувати діяльність дітей на вирішення екологічних завдань.

Основні напрями професійної підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти до екологічної діяльності включають:

1. Реалізацію цілісного підходу до екологічної освіти й виховання, формування нагальної потреби студентів у накопиченні знань, використання їх у своїй професійній діяльності:

– знання кращих традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям;

– розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу та умінь організовувати діяльність людей на вирішення екологічних завдань;

– формування відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному рівнях;

– розвиток умінь приймати правильні рішення щодо проблем навколишнього середовища;

– виховання любові до рідної природи;

– виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження.

2. Професійна підготовка майбутніх фахівців із дошкільної освіти до екологічної діяльності в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування передбачає:

– організацію навчально-дослідницької діяльності: проведення екологічних досліджень, практикумів, спостережень за природними комплексами, екскурсії екологічними стежками та туристичними маршрутами;

– природоохоронна діяльність, яка спонукає до організації екологічних акцій, виставок, ярмарок тощо;

– навчально-просвітницька діяльність: пропаганда екологічних знань серед студентської молоді; виступи на масових заходах; проведення

конкурсів малюнків, плакатів, листівок; створення вистав екологічної моди.

3. Накопиченню екологічних знань сприяє дослідження студентами досвіду природоохоронної роботи; оволодіння знаннями про екологічну ситуацію в Україні; особливості охорони рослин та тварин певної місцевості.

Висновки і пропозиції. Вищезазначені напрями екологічної діяльності майбутніх спеціалістів сприятимуть упровадженню неперервної екологічної освіти, формуванню наукового світогляду, викликатимуть стійке бажання подолати екологічні проблеми, активізують участь у природоохоронному русі. Майбутні фахівці з дошкільної освіти мають працювати із додатковою науковою та науково-популярною літературою з проблем екології, семінарські заняття повинні проводитися у вигляді дискусій, моделювання виробничих та практичних ситуацій, ділових ігор, формування знань і вмінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток творчої і ділової активності при вирішенні екологічних ситуацій. Студенти повинні оволодіти умінями приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіти нормами екологічно грамотної поведінки. Результатом такої цілеспрямованої роботи з майбутніми спеціалістами постає формування сучасного екологічного мислення, системи екологічних знань, екологічної свідомості й екологічної культури у сучасних випускників закладу вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Концепція екологічної освіти України: *інформаційний збірник* Міністерства освіти і науки України. 2002. № 7. С.3–23.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001. № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
3. Лисенко Н.В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник. Київ, 2015. 352 с.
4. Локшина О.І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн-членів Європейського союзу. Педагогіка і психологія. 2007. № 1(54). С. 131–142.
5. Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія. / укл. Н.М. Горобаха. Київ, 2012. 432 с.
6. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП). URL: <https://menr.gov.ua/content/programma-oon-z-navkolishnogo-seredovishchayunep.html>.
7. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу: інноваційні підходи. Дошкільне виховання. 2010. № 7. С. 6–10.

8. Присяжнюк Л.А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпайерменту. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 05–06 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця, 2016. С. 44–48.
9. Сухомлинський В. Павліська середня школа. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 1977. Т. 4. С. 7–92.
10. Chaikowska A. Сучасні тенденції екологічної освіти дітей дошкільного віку: зарубіжний досвід, *Social Work and Education*, Vol. 5. №. 1. 2018. pp. 139–150.
-

Skirko. H., Chorna H. Organizational and methodological aspects of professional preparation of future professionals in preschool education to environmental activities

This article is devoted to organizational and methodological aspects of professional preparation of future professionals in preschool education to environmental activities. It is revealed the current trends of environmental education of preschool children: foreign experience. The priorities for the children's environmental education system in foreign countries are health, economical, emotionally-valued and social directions. The identified global experience of environmental education is a key point of the domestic educational space as well. Nevertheless it requires to be tested actively, to be widespread implemented and the improvement of environmental education system in Ukraine.

The importance of using the priorities of professional preparation of students in the higher educational establishments is stressed: - there is an urgent need to accumulate knowledge of the best traditions of Ukrainian people in respect of relations with environment; understanding of modern ecological problems of the state and the world, the ability to organize activity of people for the decision of ecological tasks; organization of research, environmental protection and educational activity; students' research of experience of environmental protection work, acquiring knowledge about an ecological situation in Ukraine, knowledge about the protection of plants and animals of the local area. It was determined that in the final stage of higher educational institution's preparation of specialists of preschool education it is necessary to introduce the special discipline of environmental education. This discipline provides an opportunity to integrate the different aspects of ecological knowledge and realize the complex reveal of environmental problems. Such an approach to the professional preparation of future specialists to environmental activity will assist in the implementation of continuing environmental education, the formation of scientific worldview and enhancing the participation of modern young people in the environmental movement. The graduates of higher education institutions have to learn to make responsible decisions to the problems of environment, to acquire norms of environmentally conscious behavior.

Key words: professional preparation of future professionals in preschool education, environmental activity, environmental education of preschool children.